

Przemysław Wolczek

Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu

ALTERNATYWNE SCENARIUSZE ROZWOJU POLSKI W PERSPEKTYWIE ROKU 2020 JAKO WYNIK ZASTOSOWANIA METODY FORESIGHT

Streszczenie: Współcześnie organizacje, w tym państwa, funkcjonują w bardzo turbulentnym, dynamicznym i zmiennym otoczeniu. Taka sytuacja powoduje, że konieczne staje się poszukiwanie narzędzia, które umożliwi antycypowanie przyszłych kierunków zmian i właściwe przygotowanie się do nich. Takim narzędziem wydaje się być foresight. W artykule przedstawiono alternatywne scenariusze rozwoju Polski w perspektywie roku 2020, które powstały w wyniku badań prowadzonych w ramach Narodowego Programu Foresight „Polska 2020”.

Słowa kluczowe: foresight, scenariusze rozwoju, czynniki kluczowe, czynniki niepewności.

1. Wstęp

We współczesnym świecie, w którym zachodzące zmiany przybierają charakter zjawisk dynamicznych i turbulentnych, umiejętność przewidzenia kierunków tych zmian oraz właściwego dostosowania się do nich stanowi klucz do osiągnięcia sukcesu. W zarządzaniu strategicznym różnego rodzaju organizacjami wiedza dotycząca przyszłości zawsze była cenna. Dzięki tej wiedzy można trafniej wyznaczać cele oraz opracowywać strategię działania zmierzające do osiągnięcia przyjętych celów. Państwo, jako organizacja niezwykle złożona, charakteryzująca się występowaniem szerokiej rzeszy interesariuszy, także musi podejmować działania mające na celu próbę odkrycia przyszłych zjawisk, trendów i procesów mogących mieć zarówno pozytywny, jak i negatywny wpływ na jej długookresowy rozwój. Ważnym instrumentem budowania orientacji strategicznej państwa oraz pobudzania debaty o przyszłości stała się w XXI wieku metoda foresight. Nasz kraj może jak dotąd pochwalić się realizacją jednego narodowego programu foresight, który miał m.in. za zadanie określić możliwe wizje rozwoju Polski w najbliższej dekadzie. Niniejszy artykuł ma na celu zaprezentowanie pięciu alternatywnych scenariuszy rozwoju Polski w perspektywie roku 2020, opracowanych w ramach Narodowego Programu Foresight „Polska 2020”, w którym autor brał udział jako ekspert zewnętrzny.

2. Krótko o metodzie foresight

Słowo „foresight” oznacza w języku angielskim „zdolność przewidywania”, „przezorność”. W języku polskim brak jest jednoznacznego tłumaczenia tego terminu i przyjęło się stosowanie jego anglojęzycznej wersji. Poniżej zaprezentowano kilka definicji i podejść do tematyki foresightu.

Według Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego „foresight to systematyczny, przyszłościowy sposób docierania do informacji w celu budowania średnio- lub długookresowej wizji rozwojowej, jej kierunków i priorytetów, a w tym kontekście podejmowanie bieżących decyzji i mobilizowanie wspólnych działań” [<http://www.nauka.gov.pl...>].

Podobnego podejścia można się doszukać w słowach J. Andersona, który twierdzi, że „foresight dotyczy kształtowania przyszłości poprzez uzgodnione działanie samopodtrzymujących się sieci zainteresowanych grup. W sieciach tych ludzie rozważają różne drogi, w których mogłaby się rozwinąć przyszłość, a następnie można podjąć kroki w celu przygotowania się do dłuższego okresu” [Anderson 1997, s. 665-677] za [<http://www.prz.edu.pl...>].

H. Grupp i H.A. Linstone uważają, że „foresight jest odpowiednikiem wiązki systematycznych wysiłków patrzenia w przyszłość i dokonywania bardziej efektywnego wyboru. Przy tym foresight zakłada, że nie istnieje pojedyncza przyszłość. W zależności od działania lub braku działania w teraźniejszości wiele wariantów przyszłości jest możliwych, ale jedynie jeden z nich zaistnieje” [Grupp, Linstone 1999, s. 85-94] za [<http://www.prz.edu.pl...>].

K. Borodako podkreśla, że „foresight należy do grupy badań złożonych i niepewnych, ponieważ stara się antycypować przyszłość w odniesieniu do licznych oddziałujących na nią czynników: społecznych, technologicznych, ekonomicznych, ekologicznych i politycznych” [Borodako 2009, s. 11].

Natomiast J. Kozłowski wśród wielu specyficznych cech charakteryzujących foresight wymienia m.in. taką, iż jest on próbą połączenia dwóch przeciwnych podejść w budowaniu strategii, a mianowicie przewidywania przyszłości oraz wymyślenia przyszłości [Kozłowski 2005]. Zdaniem tego autora pierwsze podejście opiera się na założeniu, że przyszłość jest czymś, co można przewidzieć, i stara się określić, dokąd zmierzają trendy oraz w jaki sposób rozmaite siły zewnętrzne kształtują sytuację, w której działa dany kraj, region, branża czy też przedsiębiorstwo. Z kolei drugie podejście zakłada, że przyszłości nie da się przewidzieć, ale można starać się ją stworzyć. Wymyślenie przyszłości zmierza do tego, aby wyobrazić sobie przyszłą idealną (z własnego punktu widzenia) sytuację oraz wymyślić sposoby jej osiągnięcia. Zakłada, że nie wystarczy przewidzieć, jak rozmaite siły ukształtują przyszłość, trzeba także zdecydować, jaki rodzaj przyszłości chce się stworzyć, dla kogo i w jaki sposób.

Na podstawie przytoczonych powyżej definicji i opinii na temat foresightu można stwierdzić, że jest to metoda mająca na celu pobudzanie szerokiego grona uczest-

ników do myślenia i debatowania na temat możliwych wersji rozwoju przyszłości. Na foresight należy patrzeć jak na proces, który ma doprowadzić do zidentyfikowania i zrozumienia sił kształtujących odległą przyszłość. Dzięki temu możliwe jest uwzględnianie tych sił w bieżącym formułowaniu planów oraz podejmowaniu strategicznych decyzji. Istotne jest również podkreślenie faktu, że od dokładności prognoz co do alternatywnych wersji rozwoju przyszłości ważniejsze jest uświadomienie uczestnikom programu foresight możliwych perspektyw oraz przygotowanie działań będących odpowiedzią na antycypowane zmiany.

Jak twierdzi A. Matczewski, „celem foresightu ma być zapewnienie, by te dziedziny, które mogą przynosić najwięcej korzyści w przyszłości, zostały zidentyfikowane jak najwcześniej” [Matczewski 2005]. Zdaniem tego autora proces foresightu oraz jego wyniki są wykorzystywane głównie jako sposób tworzenia, a następnie realizacji polityki naukowej, technicznej i innowacyjnej danego państwa oraz jako narzędzie rozwijania w społeczeństwie kultury myślenia o przyszłości [Matczewski 2006]. W proces foresightu powinno być zaangażowane możliwie szerokie grono uczestników (np. przedstawiciele świata nauki, biznesu, mediów, organizacji pozarządowych, administracji publicznej), którzy wspólnie ustalają priorytetowe kierunki badań, tworząc tym samym wizję przyszłych osiągnięć [<http://kbn.icm.edu.pl...>].

Współcześnie foresight jest traktowany jako nowoczesne narzędzie planowania i prowadzenia polityki naukowej. Stosuje się je w wielu krajach świata (np. w USA, Japonii, Wielkiej Brytanii, Niemczech, Szwecji, Holandii, Irlandii, Czechach, na Węgrzech). Jest to metoda, która wskazuje priorytetowe obszary w sferze badań i rozwoju technologii, na których powinna się koncentrować finansowa pomoc państwa [<http://www.foresight.pl...>].

Polska, jako kraj ciągle jeszcze będący na „dorobku”, musi określić kierunki, w których zamierza podążać, aby doganiać kraje wysoko rozwinięte i poprawiać jakość życia społeczeństwa. Jako kraj rozwijający się, nie możemy sobie pozwolić na eksperymentowanie i pomyłki w ocenie przyszłości, ponieważ takie błędy będą dla nas o wiele bardziej kosztowne i bolesne niż dla krajów rozwiniętych. Dlatego pomocnym narzędziem w prognozowaniu przyszłości może być metoda foresight. Korzystając z tej metody, stworzono w naszym kraju Narodowy Program Foresight „Polska 2020”.

3. Narodowy Program Foresight „Polska 2020”

W czwartym kwartale 2003 r. ówczesne Ministerstwo Nauki i Informatyzacji, poszukując sposobów budowania orientacji strategicznej i pobudzania debaty o przyszłości nie tylko szeroko rozumianej nauki, ale całego kraju, rozpoczęło pilotażowe badania w dziedzinie „Zdrowie i Życie”, będące niejako wstępem do realizacji Narodowego Programu Foresight „Polska 2020” (w dalszej części pracy używany będzie zamiennie skrót NPF P2020). Badania w obszarze „Zdrowie i Życie” prowadzono w latach 2004-2005, a po ich zakończeniu przystąpiono w roku 2006, na

mocy decyzji ówczesnego Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego, do realizacji Narodowego Programu Foresight „Polska 2020”.

Podstawowe cele NPF P2020 sformułowano następująco [*Przedsięwzięcie dotyczące... 2006*, s. 3]:

- określenie wizji rozwojowej Polski do roku 2020,
- określenie priorytetowych kierunków badań naukowych i prac rozwojowych poprzez konsensus z głównymi interesariuszami; w perspektywie wieloletniej wpłyną one na przyspieszenie tempa rozwoju społeczno-gospodarczego,
- racjonalne wykorzystanie wyników badań w praktyce oraz stworzenie dla nich preferencji w przydziale środków budżetowych,
- przedstawienie znaczenia i osiągnięć badań naukowych dla rozwoju gospodarki oraz możliwości ich absorpcji przez gospodarkę,
- zbliżenie zasad polskiej polityki naukowej do wymogów UE,
- kształtowanie polityki naukowej i innowacyjnej w kierunku gospodarki opartej na wiedzy (GOW).

Realizując pierwszy program foresight o charakterze narodowym spodziewano się, że jego efektem powinno być ukierunkowanie rozwoju badań i technologii na dziedziny dające szansę dynamicznego rozwoju gospodarczego Polski w perspektywie średnio- i długookresowej. Ponadto oczekiwano racjonalizacji nakładów na sferę naukowo-badawczą ze środków publicznych. Ważne było również doprowadzenie do wykreowania języka debaty społecznej oraz stworzenie kultury budowania

Tabela 1. Pola i tematy badawcze w Narodowym Programie Foresight „Polska 2020”

Pola badawcze			
	Zrównoważony Rozwój Polski	Technologie Informacyjne i Telekomunikacyjne	Bezpieczeństwo
Tematy badawcze	Jakość życia	Dostęp do informacji	Bezpieczeństwo ekonomiczne (zewnątrzne i wewnętrzne)
	Zasoby energetyczne	Teleinformatyka a społeczeństwo	Bezpieczeństwo intelektualne
	Ekologia	Teleinformatyka a edukacja	Bezpieczeństwo socjalne
	Technologie na rzecz ochrony środowiska	E-biznes	Bezpieczeństwo techniczno- technologiczne
	Zasoby naturalne	Nowe media	Rozwój społeczeństwa obywatelskiego
	Nowe materiały		
	Transport		
	Polityka ekologiczna		
	Polityka produktowa		
	Rozwój regionów		

Źródło: opracowanie własne na podstawie [*Wyniki Narodowego Programu... 2009*, s. 5; 25-26].

wizji myślenia o przyszłości. Debata społeczna i myślenie o przyszłości miałyby doprowadzić do koordynacji wspólnych działań mających na celu rozwój gospodarki i poprawę jakości życia w Polsce.

W ramach programu NPF P2020 podjęto działania w trzech polach badawczych, które z kolei podzielono na tematy badawcze (tab. 1).

Prace w ramach programu NPF P2020 trwały kilkanaście miesięcy i angażowały kilka tysięcy ekspertów z różnych sfer życia naukowego, gospodarczego i społecznego. W trakcie prac wykorzystano następujące metody badawcze: analizę Delphi, analizę PEST, krzyżową analizę wpływów, panele eksperckie, burzę mózgów, analizę SWOT, budowanie scenariuszy. Poszukiwano sposobów, dróg, działań, które mogłyby zapewnić Polsce trwały rozwój. W wyniku tych dociekań opracowano scenariusze rozwoju Polski w perspektywie roku 2020. Opracowane scenariusze stanowią możliwe warianty rozwoju Polski w zależności od sposobu ujawnienia się w rzeczywistości kluczowych czynników, za które uznano [*Wyniki Narodowego Programu...* 2009, s. 5-6]:

1) **reformy wewnętrzne** – w tym obszarze zastanawiano się, czy polskie elity polityczne zdołają uzgodnić, opracować i wdrożyć program niezbędnych reform instytucji życia publicznego celem odblokowania potencjału rozwojowego naszego państwa;

2) **otoczenie** – ten czynnik rozpatrywano pod kątem tego, czy świat zdoła pokonać kryzys gospodarczy i powróci na ścieżkę pokojowej integracji; czy uda się stworzyć nowe instytucje i mechanizmy pomagające przeciwdziałać problemom globalnym i wspomagające trwały rozwój światowej gospodarki;

3) **gospodarkę opartą na wiedzy (GOW)** – odnosząc się do tej kwestii, analizowano, jakie są szanse Polski na szybką budowę kluczowego w obecnych czasach zasobu rozwojowego, jakim jest właśnie wiedza, w oparciu o rozwój kapitału intelektualnego, zwiększanie potencjału badawczo-naukowego, efektywność transferu wiedzy i innowacji do gospodarki oraz uczestnictwo w rozwoju nowych form produkcji i transferu wiedzy;

4) **akceptację społeczną** – w przypadku tego czynnika, zastanawiano się czy polskie społeczeństwo poprze trudne, lecz konieczne reformy pokazując w ten sposób swoje zaangażowanie w proces zmian.

Następnie wyróżniono czynniki niepewności dla wyżej wymienionych czynników kluczowych (tab. 2). W każdym obszarze kluczowym wskazano od kilku (jak w przypadku obszaru „Akceptacja społeczna”) do kilkunastu (jak np. w przypadku obszaru „Gospodarka oparta na wiedzy”) tzw. czynników niepewności. Następnie czynniki te analizowano pod kątem ich możliwych zmian oraz wpływu tych zmian na kształtowanie się czynników kluczowych.

Biorąc pod uwagę możliwe zmiany czynników niepewności oraz ich wpływ na czynniki kluczowe, przyjęto, że każdy czynnik kluczowy może się rozwijać wzdłuż osi rozpiętej między skrajnymi wariantami rozwoju, w których czynniki niepewności będą się ujawniać w sposób pozytywny bądź negatywny (tab. 3).

Tabela 2. Czynniki niepewności dla czynników kluczowych

Czynniki kluczowe				
	Reformy wewnętrzne	Otoczenie	Gospodarka oparta na wiedzy	
Czynniki niepewności	<ul style="list-style-type: none"> • system zabezpieczeń społecznych • służba zdrowia • system edukacyjny • system transferu wiedzy do gospodarki • instytucje publiczne • bezpieczeństwo energetyczne • regulacje sektora finansowego • wymiar sprawiedliwości • pieniądz i finanse publiczne • system podatkowy • system demokratyczny • samorząd 	<ul style="list-style-type: none"> • procesy integracji globalnej i europejskiej • bezpieczeństwo • rynki walutowe • regulacje rynków • rynki surowców • zużycie energii • środowisko • migracje • rola Unii Europejskiej • finanse Unii Europejskiej 	<ul style="list-style-type: none"> • kapitał intelektualny • potencjał naukowo-badawczy • internacjonalizacja nauki • współpraca nauki z przemysłem • nakłady na B+R • przedsiębiorczość <i>high-tech</i> • przedsiębiorczość akademicka • kapitał ryzyka • infrastruktura teleinformatyczna • ochrona własności intelektualnej • produkcja wiedzy • innowacyjność • zasoby wiedzy • uspołecznienie polityki naukowej 	Akceptacja społeczna <ul style="list-style-type: none"> • akceptacja społeczna • partycypacja społeczna • instytucje społeczeństwa obywatelskiego • koszty polityki rozwojowej

Źródło: [Wyniki Narodowego Programu... 2009, s. 28].

Tabela 3. Skrajne warianty rozwoju czynników kluczowych

Czynniki kluczowe				
	Reformy wewnętrzne	Otoczenie	Gospodarka oparta na wiedzy	
Czynniki niepewności	Reformy wewnętrzne Intensywna modernizacja instytucji publicznych Rosnący anachronizm instytucji publicznych	Otoczenie zrównoważony rozwój światowej gospodarki kryzys globalizacji i integracji	Gospodarka oparta na wiedzy otwarty ekosystem zamknięty świat	Akceptacja społeczna popolite ruszenie opór
				Oś zmian + ← → -

Źródło: opracowanie własne na podstawie [Wyniki Narodowego Programu... 2009, s. 29-32].

Na podstawie analizy zmian mogących zachodzić w poszczególnych czynnikach kluczowych oraz przyjmując, że wszystkie czynniki kluczowe są ze sobą powiązane, dokonano opracowania alternatywnych scenariuszy rozwoju Polski w perspektywie roku 2020. Zespół konstruujący scenariusze przyjął, że warunkiem koniecznym trwałego rozwoju jest pozytywne sprzężenie między co najmniej trzema czynnikami kluczowymi. Przypadki, w których tylko jeden czynnik kluczowy charakteryzował rozwój wzdłuż osi dodatniej, traktowano jako podstawę scenariusza negatywnego. Sytuacje charakteryzujące się występowaniem dwóch czynników podążających wzdłuż osi dodatniej potraktowano jako takie, które nie zapewniają trwałego rozwoju. Dla celów analitycznych zespół badawczy wybrał skrajną wersję scenariusza kryzysowego, tj. taką, w której wszystkie cztery czynniki kluczowe rozwijają się w kierunku osi ujemnej. Opierając się na powyższych założeniach, wypracowano pięć scenariuszy (tab. 4).

Tabela 4. Określenie scenariuszy w zależności od czynników kluczowych

Czynniki Scenariusze	Reformy wewnętrzne	Otoczenie	Gospodarka oparta na wiedzy	Akceptacja społeczna
SKOK CYWILIZACYJNY	+	+	+	+
TWARDE DOSTOSOWANIA	+/-	+	+	-
TRUDNA MODERNIZACJA	+	-	+	+
SŁABNĄCY ROZWÓJ	+/-	+	-	-
ZAPAŚĆ	-	-	-	-

Źródło: opracowanie własne na podstawie [*Wyniki Narodowego Programu...* 2009, s. 33].

Analizując dane z tab. 4, można stwierdzić, że najbardziej optymistyczny dla Polski wariant rozwoju to scenariusz nazwany „Skok cywilizacyjny”, w którym wszystkie czynniki kluczowe rozwijają się w kierunku osi dodatniej (w tabeli znak „+”). Natomiast scenariusz najbardziej pesymistyczny to „Zapaść”, w którym wszystkie czynniki kluczowe rozwijają się w kierunku wartości ujemnych (w tabeli znak „-”). W kolejnym punkcie przedstawiono najważniejsze elementy poszczególnych scenariuszy.

4. Alternatywne scenariusze rozwoju Polski

W efekcie prowadzonych badań w ramach NPF P2020 powstało pięć alternatywnych scenariuszy rozwoju Polski w perspektywie roku 2020, które zaprezentowano w tab. 5. Ze względu na to, że każdy ze scenariuszy w opracowaniu źródłowym jest opisany bardzo szczegółowo, w niniejszym punkcie skupiono się przede wszystkim na przedstawieniu wizji Polski oraz scharakteryzowaniu układu czynników kluczowych i opisie sytuacji w trzech okresach: w latach 2008-2013, w latach 2014-2019 oraz po roku 2019. Dokonując analizy informacji zawartych w tab. 5, na wstępie

Tabela 5. Charakterystyka alternatywnych scenariuszy rozwoju Polski w perspektywie roku 2020

	WIZJA	UKŁAD CZYNNIKÓW KLUCZOWYCH	OPIS
1	3	4	5
SCENARIUSZE	<p>Polska jest krajem trwałego i zrównoważonego rozwoju, o rosnącej jakości życia obywateli, którzy tworzą innowacyjne, kreatywne, przedsiębiorcze i obywatelskie społeczeństwo o wysokim poczuciu swojej podmiotowości. Realizacja tej wizji przybliża aktywny i kreatywny udział Polski w procesach integracji europejskiej i globalnej, przy jednoczesnej systematycznej rozbudowie własnego potencjału rozwojowego. Służy temu program systemowych reform wiodących instytucji życia publicznego, konsekwentny rozwój infrastruktury gospodarki opartej na wiedzy oraz inwestycje w kapitał intelektualny</p>	<ul style="list-style-type: none"> • trwa proces integracji regionalnej i globalnej, którego Polska jest uczestnikiem i beneficjentem • elity polityczne tworzą dalekosiężną wizję modernizacji kraju • społeczeństwo popiera plany modernizacji i aktywnie się w nie angażuje zarówno przez struktury społeczeństwa obywatelskiego, jak i rosnącą aktywność gospodarczą • rośnie jakość środowiska wiedzy, co w efekcie poprawia systematycznie kapitał intelektualny • rozwijają się instytucje naukowo-badawcze i edukacyjne; • wdrażane są nowoczesne formy tworzenia i transferu wiedzy • rośnie innowacyjność i kreatywność społeczna na wszelkich poziomach życia; • w przedsiębiorstwach, organizacjach społecznych, instytucjach publicznych 	<p>Lata 2008-2013: Polska wykorzystując kryzysowy impuls roku 2008 do przyspieszenia reform instytucji publicznych, które wchodzi w życie, gdy zaczyna się stabilizować światowy system gospodarczo-społeczny. Świat wraca na ścieżkę wzrostu gospodarczego w paradygmacie trwałego rozwoju, którego podstawa jest pokojowa współpraca i integracja międzynarodowa. Polskie elity polityczne wspólnie z aktywnym społeczeństwem formułują wizję rozwoju kraju, której kluczowym elementem jest nowoczesny sektor nauki i techniki. Zwieńczeniem tego okresu jest przystąpienie Polski do Europejskiej Unii Walutowej i wprowadzenie euro.</p> <p>Lata 2014-2019: Okres zdecydowanej transformacji gospodarki do gospodarki opartej na wiedzy. Systematyczne nakłady na rozwój strategicznych kierunków technologii powodują przekroczenie masy krytycznej, Polska umiejętnie łączy endogenne czynniki wzrostu z inwestycjami zagranicznymi i pomocą z Unii Europejskiej, która po roku 2013 koncentruje się na wspieraniu innowacyjności.</p> <p>Po 2019: Trwała zmiana struktury polskiej gospodarki i społeczeństwa, rozwój własnych gałęzi przemysłu i usług zaawansowanych technologii. Inwestycje w najnowocześniejszą infrastrukturę transportową i teleinformatyczną. Trwała poprawa jakości środowiska. Polska staje się celem przyjazdów również dla pracowników wykwalifikowanych, świat mówi o polskim skoku cywilizacyjnym</p>
TWARDE DOSTOSOWANIA	<p>Polska jest krajem o trwałym i zrównoważonym rozwoju oraz powoli rosnącej jakości życia obywateli. Cel ten zostaje osiągnięty przez politykę adaptacji do wymogów wynikających z integracji europejskiej i międzynarodowej oraz mobilizacji endogennego potencjału rozwojowego w warunkach jak największego spokoju społecznego, bez forsowania</p>	<ul style="list-style-type: none"> • trwa proces integracji regionalnej i globalnej, którego Polska jest uczestnikiem i beneficjentem • elity polityczne tworzą wizję modernizacyjną • transformacja gospodarki do gospodarki opartej na wiedzy • stosunkowo wysoka jakość środowiska wiedzy • wysoka jakość kapitału intelektualnego i instytucji naukowo-badawczych oraz edukacyjnych • małe poparcie społeczne dla niezbędnych reform 	<p>Lata 2008-2013: Świat wraca na ścieżkę wzrostu gospodarczego w paradygmacie trwałego rozwoju. Nasła się pokojowa współpraca międzynarodowa i integracja. Polskie elity polityczne podejmują próby reform instytucji publicznych, hamowanych przez brak zainteresowania społecznego, a często wręcz opór przed bardziej radykalnymi zmianami. W rezultacie chory system finansów publicznych nie jest w stanie sprostać wszystkim potrzebom. Zbyt wolno rośnie aktywność zawodowa, zwłaszcza kobiet. Udaje się przeprowadzić reformy w sektorach mało wrażliwych politycznie, jak system edukacji, nauki, szkolnictwa wyższego.</p> <p>Lata 2014-2019: Reformy systemu wiedzy powodują, że jakość kapitału ludzkiego i potencjału badawczego jest na wysokim poziomie, co umożliwia rozwój wybranych gałęzi przemysłu w oparciu o własne technologie.</p>

Tabela 5, cd.

1	2	3	4	5
SCENARIUSZE	TRUDNA MODERNIZACJA	<p>zbyt trudnych reform i zbyt kontrowersyjnych kierunków rozwoju</p> <p>Polska jest krajem osiągniętym zrównoważony rozwój zapewniający systematyczny wzrost jakości życia obywateli tworzących aktywne, przedsiębiorcze, innowacyjne i kreatywne społeczeństwo. Głównym wektorem polityki rozwojowej jest mobilizacja endogennych czynników rozwojowych poprzez program trudnych, głębokich reform instytucji życia publicznego, rozbudowę infrastruktury gospodarki opartej na wiedzy oraz inwestycje w kapitał intelektualny. Działania te osłania zapewniana jak największą stabilność międzynarodowego kontekstu w sytuacji nasilających się procesów globalnej dezintegracji i denacjonalizacji</p>	<p>niski poziom samoorganizacji w strukturach społeczeństwa obywatelskiego</p> <p>• stosunkowo niewielka kreatywność i innowacyjność społeczna</p>	<p>Rozwój ten nie jest jednak na miarę możliwości potencjału intelektualnego, więc wielu wykwalifikowanych pracowników decyduje się na wyjazd za granicę w poszukiwaniu lepszych ofert pracy. Emigracja kobiet dodatkowo komplikuje trudną sytuację demograficzną.</p> <p>Po 2019: mimo dużego maźmoństwa potencjału rozwojowego, a zwłaszcza kapitału intelektualnego, Polska powoli rozwija się, czekając na lepszy czas.</p>
	<p>TRUDNA MODERNIZACJA</p>	<p>TRUDNA MODERNIZACJA</p>	<ul style="list-style-type: none"> • globalny kryzys ma trwały charakter • instytucje międzynarodowe ulegają osłabieniu • elity polityczne tworzą wizję rozwoju kraju w oparciu o trudne reformy instytucjonalne i inwestycje w modernizację środowiska wiedzy • wysoka akceptacja dla reform połączona jednak z frustracją z powodu wysokich kosztów reform i kryzysu międzynarodowego • wysoki poziom aktywności społeczeństwa obywatelskiego • rozwój środowiska wiedzy, zarówno instytucjonalnego, jak i społecznych form produkcji wiedzy • rośnie innowacyjność i kreatywność społeczna <p>we wszystkich wymiarach życia publicznego: przedsiębiorstwach, organizacjach, instytucjach publicznych</p>	<p>• niski poziom samoorganizacji w strukturach społeczeństwa obywatelskiego</p> <p>• stosunkowo niewielka kreatywność i innowacyjność społeczna</p>
SLABNĄCY ROZWÓJ	<p>SLABNĄCY ROZWÓJ</p>	<p>SLABNĄCY ROZWÓJ</p>	<ul style="list-style-type: none"> • trwa proces integracji regionalnej i globalnej, którego Polska jest, przynajmniej do pewnego momentu, aktywnym uczestnikiem i beneficjentem • elity polityczne potrafią wyartykułować wizję modernizacyjną kraju, której głównym elementem jest integracja międzynarodowa i polityka proinwestycyjna, szczególnie wobec kapitału zagranicznego 	<p>Lata 2008-2013: Świat wraca na ścieżkę integracji, a elity polityczne podejmują próbę reform instytucji publicznych, brak zainteresowania społecznego, a często wręcz opór przez bardziej radykalnymi zmianami powodują, że chory system finansów publicznych nie jest w stanie sprostać wszystkim potrzebom. Niedostatki te łagodzi napływ inwestycji zagranicznych i sprawnie absorbowanej pomocy z UE oraz oszczędności w nakładach na sferę B+R oraz edukację.</p> <p>Lata 2014-2019: system nauki i edukacji pozostaje praktycznie niezmieniony. Polska gospodarka traci większość czynników konkurencyjności odwołującej się do prostych rezerw taniej siły roboczej i niskich kosztów.</p>

SCENARIUSZE ZAPASZC		<ul style="list-style-type: none"> • brak zrozumienia dla wiedzy jako kluczowego czynnika rozwoju, w efekcie jakość środowiska wiedzy utrzymuje się na niskim poziomie • brak reform instytucji edukacyjnych i naukowych • niska jakość kapitału intelektualnego • małe poparcie społeczne dla niezbędnych reform • mała aktywność społeczna oraz stosunkowo niewielka kreatywność i innowacyjność społeczna • procesy globalizacji i integracji ulegają zahamowaniu, w niektórych aspektach wręcz odwróceniu • Polska nie jest w stanie wypracować polityki rozwojowej • pogarsza się jakość kapitału intelektualnego, zarówno na skutek słabnącej jakości instytucji edukacyjnych, jak i drenażu mózgów • mała innowacyjność społeczna i gospodarcza • niska jakość środowiska wiedzy 	<p>Brak napływu środków unijnych kierowanych głównie na wspieranie innowacyjności. Kapitał zagraniczny wycofuje się, wzrost ulega zahamowaniu. Brak potencjału do kolejnego skoku.</p> <p>Po 2019: Polska pogrąża się w permanentnym kryzysie</p>
	Brak		<p>Lata 2008-2013: Kryzys międzynarodowy trwa, świat dezintegruje się. Państwa podejmują politykę protekcjonistyczną, słabnie współpraca gospodarcza, polityczna, naukowa. Rosną napięcia i wybuchają lokalne wojny, nie ustaje zagrożenie terroryzmem. Polskie elity nie są zdolne do stworzenia programu reform, a społeczeństwo nie dostrzega jeszcze Europejską. Gospodarka opiera się głównie na przewadze wynikającej z taniej siły roboczej i „brudnych” inwestycji polegających na eksportowaniu do Polski tzw. przemyśłów starych technologii.</p> <p>Lata 2014-2019: Na skutek braku reform system nauki i edukacji radykalnie się pogarsza, maleje jakość kapitału intelektualnego i nasila się zjawisko drenażu mózgów. Polska gospodarka traci większość czynników konkurencyjności odwołującej się do prostych rezerw taniej siły roboczej i niskich kosztów. Brak napływu środków unijnych kierowanych głównie na wspieranie innowacyjności. Kapitał zagraniczny wycofuje się, słaby i tak wzrost ulega zahamowaniu</p> <p>Po 2019: Systematyczne pogarszanie się jakości życia politycznego, społecznego, gospodarczego. Polska staje się na trwałe „chorym człowiekiem Europy”</p>

Źródło: opracowanie własne na podstawie [Wyniki Narodowego Programu ... 2009, s. 53-90].

należy podkreślić, że scenariusze powstałe w wyniku realizacji Narodowego Programu Foresight „Polska 2020” nie są prognozami. Prezentują one alternatywne możliwe drogi rozwoju rzeczywistości. Skupiają się na zidentyfikowaniu czynników mogących doprowadzić do zakłócenia ciągłości rozwoju i próbują naszkicować wizję rozwoju wydarzeń w zależności od kierunków zmian kluczowych czynników [Bendyk, s. 4]. Pokazują również, w jakich kierunkach może podążyć nasz kraj w zależności od układu tych czynników.

Biorąc powyższe pod uwagę, można stwierdzić, że najbardziej pożądaną wizją rozwoju Polski jest scenariusz „Skoku cywilizacyjnego”. Aby można było go zrealizować, Polska powinna wykorzystać trwający na świecie kryzys gospodarczy jako impuls do przyspieszenia reform instytucji publicznych. Jednak aby to osiągnąć, potrzebna jest wola polityczna i porozumienie ponad partyjnymi podziałami. Takiego zachowania raczej nie można się spodziewać po obecnych elitach politycznych, którym bardzo trudno jest wypracować wspólne stanowisko w sprawie niezbędnych reform. Wprowadzenie tych reform jest niejako warunkiem koniecznym do tego, aby Polska, przy założeniu, że pozostałe czynniki kluczowe będą się rozwijać dla nas pozytywnie, mogła wejść na ścieżkę trwałego rozwoju.

Odwlekanie w czasie wprowadzenia niezbędnych reform, połączone z niekorzystnym dla naszego kraju kształtowaniem się poszczególnych czynników kluczowych, może spowodować, że Polska wejdzie na ścieżkę charakterystyczną dla któregoś z trzech mniej korzystnych scenariuszy rozwoju.

Najczarniejszą wizję dla Polski w perspektywie roku 2020 rysuje scenariusz zatytułowany „Zapaść”. Zakłada on, że nasz kraj nie będzie posiadał żadnej dalekośiężnej wizji rozwoju. W obliczu niekorzystnego kształtowania się wszystkich czterech czynników kluczowych Polska stanie się krajem coraz bardziej izolującym się od świata. W dłuższej perspektywie czasowej krajowa gospodarka utraci większość czynników konkurencyjności odwołującej się do prostych rezerw taniej siły roboczej i niskich kosztów. Ponadto postępujący proces odpływu kapitału zagranicznego oraz brak środków unijnych, kierowanych głównie na wspieranie innowacyjności, z rozwojem której nasz kraj będzie miał ogromne problemy, doprowadzi do tego, że słaby wzrost gospodarczy ulegnie całkowitemu zahamowaniu.

Aby czarny scenariusz się nie sprawdził, a pożądaną wizję przyszłości dało się zrealizować już dziś, powinniśmy podejmować odpowiednie działania.

5. Wnioski

Ze względu na to, że dla takiej organizacji jak państwo ważna jest umiejętność antycypowania zmian zachodzących w różnych obszarach rzeczywistości gospodarczej, społecznej, kulturowej, politycznej czy międzynarodowej, mogących mieć istotny wpływ na rozwój danego państwa w dłuższej perspektywie czasowej, metoda foresight wydaje się być godna polecenia.

Jest tak m.in. dlatego, że foresight daje możliwość włączenia się szerokiego grona uczestników (np. przedstawiciele władzy, administracji publicznej, biznesu, świata nauki, opinii publicznej, organizacji pozarządowych) do otwartej i ukierunkowanej dyskusji nad przyszłością. W efekcie zastosowania metody foresight decydenci mogą uzyskać informacje o nowych tendencjach rozwojowych w różnych obszarach rzeczywistości. Informacje te z kolei pomagają uzgodnić możliwe scenariusze rozwoju, pozwalają zharmonizować działania partnerów społecznych oraz służą pomocą w ustaleniu kryteriów finansowania nauki i techniki [Maczewski 2006].

Ponadto foresight stanowi niejako nową płaszczyznę komunikacji, zawiązywania relacji i wymiany opinii na temat przyszłości i możliwości jej wspólnego kształtowania pomiędzy szerokim gronem uczestników. Metoda ta wychodzi z założenia, że przyszłość może się rozwinąć w różnych kierunkach, a poprzez podejmowane bieżących działań można wpływać na te kierunki.

Kończąc rozważania, można stwierdzić, że foresight w wymiarze narodowym ma na celu głównie wypracowanie możliwych scenariuszy rozwoju oraz określenie strategii dojścia do stanów pożądaných.

Literatura

- Anderson J., *Technology Foresight for Competitive Advantage*, "Long Range Planning", 1997, vol. 30, no. 5.
- Bendyk E., *Polska 2020. Spojrzenie z przyszłości*, http://foresight.polska2020.pl/export/sites/foresight/pl/news/files/Spojrzezenie_z_przyszlosci.pdf (25.03.2010).
- Borodako K., *Foresight w zarządzaniu strategicznym*, C.H. Beck, Warszawa 2009.
- Grupp H., Linstone H.A., *National Technology Foresight Activities Around the Globe Resurrection and New Paradigms*, "Technological Forecasting and Social Change" 1999, 60.
http://www.prz.edu.pl/foresight/index.php?option=com_content&task=view&id=8&Itemid=4&limit=1&limitstart=2.
- <http://www.nauka.gov.pl/nauka/polityka-naukowa-panstwa/program-foresight/definicja/> (20.02.2010).
- <http://kbn.icm.edu.pl/foresight/definicja.html> (15.03.2010).
- <http://www.foresight.pl/?page=showsubsection&subpage=1&subsection=44> (15.03.2010).
- Kozłowski J., *Wspólne kształtowanie przyszłości*, „Forum Akademickie” 2005, nr 10, http://www.forumakad.pl/archiwum/2005/10/11-in-wspolne_ksztaltowanie_przyszlosci.htm (5.03.2010).
- Maczewski A., *Idea i metodyka Foresight oraz realizacja Narodowego Programu Foresight w Polsce*, Warszawa, 1 lutego 2006, www.nauka.gov.pl/.../NPF_prezentacja_prof_Maczewskiego_01_02_06.ppt (10.03.2010).
- Maczewski A. przy współpracy z Nowicką I., *Problemy wytyczania przyszłych kierunków rozwoju – wykorzystanie Foresightu*, Warszawa, 15 kwietnia 2005, www.nauka.gov.pl/fileadmin/user_upload/90/67/9067.ppt (6.03.2010).
- Przedsięwzięcie dotyczące realizacji Narodowego Programu Foresight „Polska 2020”*, Minister Nauki i Szkolnictwa Wyższego, Warszawa, 9 maja 2006, http://www.nauka.gov.pl/fileadmin/user_upload/16/26/16261/Przedsiwziecie_Narodowy_Program_Foresight_-_wersja_FINAL.pdf (15.03.2010).
- Wyniki Narodowego Programu Foresight Polska 2020*, Warszawa, czerwiec 2009, http://www.polska2020.pl/export/sites/foresight/pl/news/files/Wyniki_NPF-Polska_2020.pdf (20.03.2010).

THE ALTERNATIVE SCENARIOS OF POLAND'S DEVELOPMENT IN PERSPECTIVE BY 2020, AS A RESULT OF THE APPLICATION OF THE FORESIGHT METHOD

Summary: Nowadays, organizations, including countries, are operating in a very turbulent, dynamic and changeable environment. This situation causes that it is necessary to find a tool, which will make possible anticipating the future directions of changes and proper preparation to them. Foresight seems to be that kind of tool. In this paper, the alternative scenarios of Poland's development until 2020, based on the results of research, which were undertaken as a part of the National Program Foresight "Poland 2020", were presented.